

Rijkevorsel

Hoe schoon nog de wereld, de winterse hei

10 februari 2013

Die criminelen toch, hè! Je zou ze soms een draai rond de oren willen geven. Zo dom! Kijk, de meeste vertegenwoordigers van dat gilde hebben wel enige praktische ervaring met de rechterlijke macht. Ja toch? Welnu, dan zouden ze toch moeten weten dat de gevolgen van procedurefouten soms vérstrekkend kunnen zijn. Dus: gebruik het juiste gereedschap of het het inbreken breekt je zuur op. Ook zou ik hen willen toeroepen: lees vooraf de gebruiksaanwijzing. Niets gekort natuurlijk, dat doet maar. Neem nu wat er in Rijkevorsel is gebeurd. Een persbericht dat ik daarover vond zegt het als volgt:

22/01 Rijkevorsel (2310) Afgelopen nacht hebben er twee mannen geprobeerd om met een verreiker een bankautomaat open te breken aan Argenta op de Sint-Lenaartsesteenweg in Rijkevorsel. Door het kabaal werden de eigenaars van de bank wakker die boven het kantoor wonen en moesten de dieven vluchten.

Ze brachten veel schade aan, maar konden geen geld meenemen. De verreiker die de mannen gebruikten, was eerder elders gestolen. De daders zijn nog voortvluchtig.

Akkoord, het proza is wat wankel. Maar: een „verreiker“! Nu vraag ik je... Als je dan al een kraak wil plaatsen dan neem je toch een „verrijker“, zeg. Kom nou. Desnoods een „verreijker“ (om de naderende flikken op tijd te spotten) maar toch zeker geen verreiker. Verdoerie! Een beetje leren spellen graag... Een mens zou weer beginnen verlangen naar de taal-tuiniers die ons destijds dagelijks op radio en TV terroriseerden met de meest vreemde haarspeldbochten in de Nederlandse taal. Daar was zelfs een hond bij.

Maar eh... wacht eens even, ik vond ook nog een ander bericht over hetzelfde gebeurtenis: *In het Kempische Rijkevorsel hebben onbekenden voorbij nacht op spectaculaire wijze geprobeerd een ramkraak te plegen op een Argenta-bankkantoor. Ze probeerden met een vorkheftruck de bankautomaat aan de voorzijde van het gebouw uit de muur breken. Dat mislukte echter, waarna ze zonder buit met hun wagen op de vlucht sloegen en de heftruck achterlieten.*

Hmm... heftruck? Het ziet er naar uit dat een bepaalde berichtgever wat te ver gereikt heeft. Verder dan zijn vork lang was.

De zeppelin zeperd

In het centrum van Rijkevorsel ligt een rotonde. Ik geef grif toe dat het niet iets is waar je de pers mee haalt want dat zie je wel meer. In dit geval echter is deze rotonde tot cultureel rampgebied verklaard.

De GPS had er me trouw naartoe geleid. Op het eiland in het midden van dit verkeersplein staat iets groot en conisch dat ik in het halve duister niet goed kon zien en waar ik geen naam kan bij verzinnen. Misschien dat de plaatselijke kunstenaar Luk Van Soom dat wel zou kunnen maar ik vrees dat zijn bedenksel weinig vlijend zou zijn. Het is namelijk zo dat daar een kunstwerk van hem had moeten staan. De cultuurbarbaren van het nieuwe gemeentebestuur hebben echter het hele project plots geschrapt. De heer Van Soom kan er niet mee lachen. Tijdens de vorige legislatuur kreeg hij de opdracht om de acht meter hoge zeppelin „Naarelders“ te creëren. Die dan de bewuste rotonde zou sieren. De uitvoering van het project liep wat vertraging op doordat de 82-jarige overbuur van de kunstenaar een juridische procedure had aangespannen. Wegens horizonvervuiling, neem ik aan. De man kreeg ongelijk en het leek erop dat de zeppelin het luchtruim zou kunnen kiezen.

Tenminste toch tot op de rotonde. Maar de nieuwe bewindsploeg heeft hem aan de ketting gelegd. „t Is crisis“, zeggen ze daar. „Het schaarse geld moet goed besteed worden“, zeggen ze. Erst kommt das Fressen, dann die... Kunst?

Ach... is Rijkevorsel dan helemaal een rampgebied? Slechts gestoffeerd met ramkraken en barbarij? Nee, toch niet, er is nog hoop. De bewoners van het rustoord Den Brem in Rijkevorsel zijn bezig met het breien van de langste sjaal ooit van het rusthuis. Op twee maanden tijd hebben ze al een breiwerkje van ruim 53 meter lang in mekaar geknutseld. Twee keer per week komt een tiental senioren samen en dan tikken de breinaalden driftig. Ook familieleden en andere vrijwilligers mogen meedoen aan dit lovenswaardige project. Vermits het bericht van eind vorig jaar stamt en vooropgesteld dat ze op hun elan zijn doorgegaan moeten ze de honderd meter al overschreden hebben. Goed zo! Voorwaarts! Eén rechts en één averechts.

„Is dat alles?“ Hoor ik je vragen. Nee, gelukkig niet. Rijkevorsel en omstreken is rijk aan natuur. En er staat een windmolen. Om maar iets te zeggen. En, o ja, Aster Berkhof werd er geboren en heeft er nu een museum.

Het dorp

Rijkevorsel is een plaats en gemeente in de provincie Antwerpen. Het is als zodanig een landelijk woondorp in de Noorderkempen. Het landschap is overwegend vlak. Slechts hier en daar ligt er een rimpel in die van 17 tot 30 meter reikt. Buiten de bewoonde kernen is het vooral grasland rond het stroomgebied van de Kleine Mark. En deze laatste is wel degelijk klein, zoals ik zelf kon zien. Het zuidelijk deel van de gemeente wordt doorsneden door een andere waterloop: de Kempense Vaart. Die waterweg heeft zwaar doorgewogen op de ontwikkeling van het dorp.

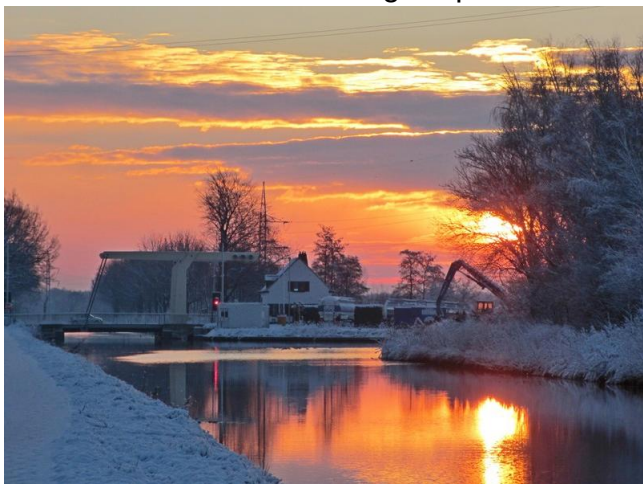

De Kleine Mark. Klein, inderdaad

De naam van het dorp komt vanaf 726 voor als „Furgalarus“ en via „Forsela“ en „Vorschele“ zou het vanaf 1387 „Rijkevorselen“ worden. Over de oorsprong en de betekenis van de diverse benamingen van het dorp is

men het niet eens. Hoe dan ook spreekt men ter plaatse van „Veuselen“.

Er werden meerdere bewijzen gevonden dat de plaats reeds zeer vroeg bewoning kende. Verschillende opgravingen brachten zaken uit de prehistorie aan het licht. De belangrijkste vondst is een incineratiebegraafplaats uit de IJzertijd. Een plaats dus waar lijken werden

De Vaart. Het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten

verbrand en de restanten verder aan de goden werden toevertrouwd. Die vondsten zijn tussen 1902 en 1915 gebeurd.

Rond 1850 was Rijkevorsel nog één van de armste dorpen in de Kempen. Zowat 80% van de bevolking leefde daar toen van de landbouw. Nochtans werd minder dan één vierde van het grondgebied daarvoor benut, 700 hectare was bos en houtgewas. Daar was het hertogelijk jachtdomein de Hees bij inbegrepen. Het overgrote deel van de gemeente bestond uit heide, vennen en moerassen. Zelfs nu nog is, voor onze begrippen, de oppervlakte daarvan verrassend groot. De hele nijverheid bestond toentertijd

uit een groot aantal thuiswevers, één leerlooierij en één jeneverstokerij. Daar kwam op vrij korte tijd verandering in en het was de aanleg van de Vaart die daarvoor zorgde.

Het kanaal Dessel-Turnhout-Schoten of Dessel-Schoten of de Vaart of het Kempens kanaal is ongeveer 64 kilometer lang, 20 meter breed en de diepte is zowat 2,5 meter. Het eerste deel van dit kanaal werd gegraven in 1844 en dat ging van Dessel tot Turnhout.

Men deed er twee jaar over. In 1854 werd begonnen met het tweede deel van het kanaal: het stuk van Turnhout naar Schoten. In 1875 was men ermee klaar.

Er zijn in de Kempen nogal wat kanalen te vinden en de reden daarvan is dat men plannen had om de arme zandgronden in die streek in cultuur te brengen. Die gedachte uit de 19^e eeuw was niet nieuw. In 1772 reeds vaardigde Keizerin Maria-Theresia een ordonnantie uit waarbij de gemeenten verplicht werden om de woeste gronden te ontginnen of ze te verkopen voor ontginning. Ik neem aan dat het resultaat van deze keizerlijke bemoeiing eerder bescheiden is gebleven. In de 19^e eeuw ging men ervan uit dat de kanalen onder andere nodig waren voor het aanvoeren van kalkrijk water uit de Maas om de armtierige gronden te verrijken. Maar niet alleen dat. De waterwegen maakten ook een gemakkelijk transport mogelijk van... mest! Wat de inwoners van steden als Antwerpen met zijn allen produceerden werd hierheen gevoerd om er de schrale gronden mee te verrijken. Het stadsmest moest de onvruchtbare heidegronden in akkers en weiland omzetten. In 1893 kocht de stad Antwerpen een terrein nabij het sas (Oud Goor) van 550 hectare voor het opslaan van mest. De proefvelden waarin de mest werd verwerkt leverden spectaculaire resultaten op. Dus het boeren moest niet noodzakelijk meer de armoedige bedrijvigheid blijven die het tot dan toe geweest was in deze streek. In 1894 werd dan ook de plaatselijke afdeling van de Boerengilde opgericht.

Het graven van het kanaal had echter ook nog een ander ingrijpend gevolg. Men vond... klei. Lagen die tussen de zes en de negen meter dik waren. Het gevolg was dat talrijke steenbakkerijen zich hier vestigden. De eerste die een permanent karakter hadden, kwamen daar halfweg de 19^e eeuw. Ook daarbij vervulde het kanaal weer een belangrijke rol. Het transport van de afgewerkte kleiproducten gebeurde, hoe kan het anders, via de Vaart. De ovens moesten gestookt worden en daarvoor was steenkool nodig. Ook die grondstof kwam uit Wallonië tot hier langs het water van het kanaal.

Later werd het kanaal gebruikt voor het transporteren van „wit zand“ uit Lommel en stenen en pannen uit Beerse.

Toen de kleilagen uitgeput raakten, ging het uiteraard snel bergaf met het stenen bakken. Van de veertien ovens die tussen 1870 en 1924 in Rijkevorsel werden gebouwd, bleef er slechts één bewaard. Er werd ook een veldoven teruggevonden.

Antwerpen is hier niet zo vreselijk ver vandaan en eertijds was dat de hoofdstad van de diamantbewerking. Dat banier wappert nu wat minder fier maar indertijd strekte de invloed

Het gebouw langs de Vaart met CBR 1930 in de gevel gemetseld.

van die nijverheid zich zelfs tot hier uit. De eerste diamantslijperij in Rijkevorsel werd in 1910 opgericht in de schaduw van de Sint-Jozefkerk. Dat was dus in het gelijknamige gehucht van Rijkevorsel. Het jaar daarop werd dat initiatief gevolgd door een diamantslijperij in het dorp zelf. In 1950 waren er zeven. Over hoeveel het er nu nog zouden kunnen zijn, heb ik geen gegevens gevonden.

Tijdens mijn tocht zag ik langs het kanaal in de gevel van een groot, oud gebouw de letters „CBR“. Iets wat me vertrouwd voorkwam. Mijn vader en enkele van mijn ooms werkten in „de bouw“ en dat CBR had ik

ettelijke keren gezien op cementzakken. Wat verderop moeten de ruïnes van de voormalige fabriek inderdaad nog bestaan. Die kon ik echter niet zien. Maar het was wel degelijk een gebouw geweest van de zogenaamde „*Cimenteries et Briqueteries Réunies*“. De gebouwen aan de straat zijn nu klaarblijkelijk gerenoveerd en tot woongelegenheid omgevormd. Zoals gezegd toont de gevel langs het kanaal de tekst „*CBR 1930*“. Gemetseld in gesinterde steen. Noblesse oblige.

De industriële vestigingen veranderden het aanzien van de omgeving ingrijpend. De steenfabrikanten bouwden eenvoudige woningen voor hun werknemers. In 1889 kwam daar de cementfabriek bij waarrond niet minder dan 120 werkmanswoningen stonden. Zo vormde zich rond deze fabrieken een nieuwe woonkern die in 1905 al meer dan 1200 inwoners telde. Het gehucht Sint-Jozef.

De kerk in het midden

In het centrum van Rijkevorsel staat de *Sint-Willebrorduskerk*. Tijdens gevechten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de oude kerk in brand geschoten. Waardoor ze

De Sint-Willebrorduskerk in Rijkevorsel

helemaal vernield werd. Gedurende de twee volgende jaren werden de kerkelijke diensten in een tijdelijk onderkomen gehouden. Vervolgens vonden ze, gedurende 8 jaar, plaats in een noodkerk in het gemeentepark. In april 1952 werd de bouw van een nieuwe kerk aanbesteed. Die in 1954 werd ingewijd.

Van de oude kerk bleef slechts een gevelfragment met een steunbeer bewaard. In 1956 werd dat stuk gevel geklasseerd. Bij dezelfde gevechten brandde de kerktoeren ook helemaal uit en die werd in 1952 geres-taureerd.

De woonkern rond de steenfabrieken aan het kanaal lag nogal ver van het centrum van de gemeente vandaan. Om hun zondagsplicht te vervullen moesten de mensen bij het kanaal zich melden in de ver afgelegen kerken van Beerse, Rijkevorsel en Merksplas Kolonie. Daarom achtte de geestelijke overheid het noodzakelijk om ter plekke een nieuwe parochie met een kerk te stichten.

In 1907 werd grond aangekocht en startte het bouwen van de kerk. Al in 1909 kon ze gebruikt worden. Bij de bevrijdingsgevechten van de Tweede Wereldoorlog werd ook deze kerk zwaar geteisterd: het dak werd grotendeels vernield, de ramen aan de zuidkant van het hoogkoor en de dwarsbeuk werden weggeblazen en de toren werd zwaar getroffen. Het is er nu niet meer aan te zien want in 1987 werd de kerk nog ge-

De kerk in Sint-Jozef

restaureerd.

Ei de hei

Rijkevorsel ligt in de Noorderkempen en dat is één van de vijf gebieden die samen met de Centrale Kempen, het Kempens Plateau, de Mijnstreek en de Maasstreek „de Kempen“

Veel hoog naalddhout dat er met de sneeuw uitziet als een kathedraal

vormen.

Kenmerkend voor deze streek is de schrale zandgrond waarvan de bovenste laag meestal uit humusarme bladgrond bestaat. Weliswaar met een zeer gevarieerde plantengroei. Het gezegde „hoe armer de grond, hoe groter de verscheidenheid“ blijft ook hier overeind. Overigens kon ik van deze kenmerken op deze tocht nauwelijks wat zien want alles was bedekt met een dikke laag... sneeuw. Het leverde wel beelden op van bossen die eruit zagen alsof ze uit een liefelijk sprookje waren weggelopen. Te meer omdat er nog een strak blauwe lucht en een enthousiaste winterzon boven stonden. Aan de andere kant maakte het me na-

genoeg onmogelijk om te bepalen waar ik me precies bevond. Alles zag er immers ongeveer gelijk uit.

Het kwam al bij Rijkevorsel zelf ter sprake dat hier al lang bewoning moet geweest zijn. De Menapiërs waren waarschijnlijk de eerste sedentaire bewoners in dit randgebied. Julius Caesar kon het rond 55 voor Christus niet laten om zich met de landbouwmethodes van deze lieden te gaan bemoeien. Had hij niet moeten doen want niets is koppiger dan een boer. Tenzij het zijn ezel zou zijn. Dus dat veroorzaakte nogal wat wrijving en conflicten. Zijn opvolger Augustus pakte het anders aan. Hij herstelde de vrede. Vervolgens liet hij veel villa's bouwen. Van De Panne tot Bree. Een projectontwikkelaar avant la lettre. De Noorderkempen was een plaats waar omstreeks 1900 veel gevaarlijke en vervuilende fabrieken werden gevestigd. Ze produceerden buskruit, zink, lood en arsenicum. Niets wat je graag in je achtertuin hebt staan. De meeste van deze bedrijven zijn ondertussen gesloten en de terreinen werden gesaneerd. De zinkfabrieken in Overpelt en Balen bestaan nog steeds, maar ze hebben hun productieprocessen gemoderniseerd. Hoewel er nog steeds zo nu en dan berichten opduiken over alarmerende toestanden voor de volksgezondheid. De Kempen hebben vele toeristische troeven in handen. Nochtans hebben ze er eentje nog niet uitgespeeld, naar mijn bescheiden mening. De vroegere benaming van de Kempen was *Taxandria*. Ziedaar een gouden kans om kapitaalkrachten aan te lokken. België staat ondertussen immers te boek als fiscaal paradijs voor grote bedrijven en voor hen die onfatsoenlijk rijk zijn. Deze laatsten staan te dringen om toch maar Belg te mogen worden en te genieten van de tax die bij ons zo andria is voor wie de weg weet. We zullen het Gérard Depardieu eens moeten vertellen dat hij zich een hutje op de hei moet aanschaffen.

Eksterheide

Het kwam al aan bod dat allerlei sterk vervuilende bedrijven zich eertijds een plaats hebben gekocht op deze schrale en van God en de mens verlaten gronden. Het moet dus niet al te veel verwondering wekken dat wat nu een groot natuurgebied is, ooit eigendom was van een bedrijf dat zich sierde met de naam Metallo-Chimique. Wat met non-ferrometalen te maken had.

Het Vlaamse Gewest kocht het gebied *Hoge Bergen-Ekstergoor* in Beerse in 2006 van Metallo-Chimique. Het gebied is in totaal 170 hectaren groot. Het heet nu „*Eksterheide*“. Het wordt beheerd door het Agentschap Natuur en Bos.

Het grootste deel van de oppervlakte is bezet met naaldbos. Iets wat je wel meer ziet. Die bomen, zoals de Corsicaanse en de grove den, deden het goed op deze arme grond. Ze beletten de erosie in zekere mate en het hout werd gevraagd door de mijnbouw om de gangen te stutten. Naast de dennen groeien er nu ook eiken, berken en elzen. Er komen schraal heidegrasland en cultuurgrasland voor. Evenals enkel poelen die door vee werden

gebruikt om eraan te drinken. Ook nog wat, zeldzamer, droge en vochtige heide en restanten van vennen. Tegen het kanaal liggen twee oude kleiputten die tegenwoordig door vele watervogels bezocht worden. Die kan je ongestoord observeren vanuit verschillende kijkhutten.

De overheid heeft plannen met de Eksterheide. Het ligt in de bedoeling de ecologische waarde van het gebied nog te vergroten. Men wil af van de monocultuur van naalddhout. Het zal geleidelijk aan vervangen worden door inheems loofhout. Er wordt ook bekeken of het mogelijk is om de open landduinen en de vochtige en droge heide te herstellen. Een fabrieksdirecteur van een chemisch bedrijf had hier een privévliegveld. Dat werd in 2009 opgebroken en verwijderd. Nu is het historische *Ekstergoorven* opnieuw uitgegraven en op de hoger gelegen delen zijn landduinen gecreëerd. Er staat een kijkhut voor de vogelaars die de watervogels willen gadeslaan zonder dat die gealarmeerd op de wieken gaan. Om

De Konikpaarden

de wandelaars comfortabel door de moeras-sige delen te helpen is er ook een knuppel-pad aangelegd. Voor het ecologische be-heer worden Gallowayrunderen en Ko-nikpaarden ingezet. Voor het eerst heb ik hier deze paarden van heel dichtbij gezien. Gewoonlijk staan ze wat van op afstand toe te kijken. Alsof ze verlegen zijn. Algemeen echter worden ze beschouwd als sociale dieren. Ze zijn klein en ze komen oorspron-kelijk uit gematigd koude gebieden. Ook als je ze niet ziet, zijn er aanwijzingen van hun aanwezigheid. Ofwel de afgeknabbelde boomstammen, ofwel de hopen mest die ze achterlaten. Het schijnt dat ze, net als de

duivel, steeds op dezelfde hoop schijten.

Gemeenteheide

Er is ook nog de *Gemeenteheide*. Dat gebied maakte ooit deel uit van de *Abtsheide* en het ligt in het noorden van *Beerse*. Die lap heidegrond was oorspronkelijk ongeveer 900 hec-tare groot.

Eerst was het grote stuk heide het bezit van Jan II, hertog van Brabant. In 1311 schonk hertog Jan dit eigendom aan de *Sint-Michielsabdij* van Antwerpen. Het was een uitge-strekte vlakte met landduinen, vennen en moerassen. Met hier en daar wat houtachtige begroeiing. In 1532 kreeg de gemeente Beerse de gebruiksrechten van de gronden van de Sint-Michielsabdij. Ze moesten er wel voor betalen. Al was het dan de eerder symbolische cijns van 7 stuivers per jaar. De inwoners mochten er hun schapen laten grazen en ze mochten ook turf steken en moer baggeren. Het turfsteken mocht evenwel maar op één

welbepaalde dag per jaar. Begrijpelijk werd deze speciale dag ook wel Torfdag ge-noemd. Het turf was bestemd voor de ver-warming van de woningen. Op de vrijdagen werd de heide gemaaid en kon men de schapen er laten grazen. Ook werden er „bezemrijzen“ gekapt, de dunne twijgen die gebruikt werden om bezems te binden. De waterplassen waar vis in zat, werden aan de inwoners verpacht.

Ook nu nog wordt een gedeelte van het hei-degebied Abtsheide genoemd maar het is slechts een heel klein gedeelte van wat het

ooit is geweest.

In 2003 heeft het loodverwerkende bedrijf Campine deze 25 hectare in beheer gegeven aan het Agentschap voor Natuur en Bos. In ruil daarvoor werd een uitbreiding voor Campine goedgekeurd. De Lange Kwikstraat scheidt de Abtsheide van het natuurgebied *Pomp-Poelberg*. In 2006 werd rond het hele natuurgebied een schrikdraad gespannen. Vervolgens werden er Gallowayrunderen geplaatst om de heide te begrazen en werden de vennen hersteld. Zoals bekend zijn de Galloways ruig behaarde, hoornloze, zwartbruine grazers uit Schotland. Het zijn tamme dieren die weinig zorg nodig hebben. Ze blijven in alle weersomstandigheden overeind. Ze zijn ook niet kieskeurig voor wat er op het menu staat. Naast gras eten ze ook ruige planten zoals berk, wilg, jonge dennen en pijpenstrootje. Door de manier waarop ze grazen, bevorderen ze de verscheidenheid aan planten. De echte heidevennen zijn voedselarme ondiepe waterpartijen waarin meestal geen vissen kunnen leven doordat het water veel te zuur is door de overvloedige aanwezigheid van turf. Omdat er geen vissen zijn kunnen larven er ongestoord uitgroeien tot insecten. Er is de *Duivelskuil*. Dat is geen ven maar wel een oude kleiput. Nu is het een watervlak met broekbos (moerasbos), gagelstruieel en natte weilanden er rond. Voordat de Duivelskuil natuurgebied was, werd het gebruikt als stortplaats voor afval van de tuinderij. Dat deed de plas natuurlijk geen goed want hij was nagenoeg helemaal dichtgeslibd met tuinafval. In 1996 heeft men dit natuurgebied hersteld door de put terug uit te graven en het omringende gebied af te graven tot op de arme zandgrond. Volgens oude volksverhalen zou op de bodem van de Duivelskuil een gouden horloge liggen. Ondanks alle graven heeft men die toch niet gevonden voor zover ik weet. Dan weet je wel hoe laat het is.

Keutelen

Het is best mogelijk dat ik voor een stukje op het *Keutelpad* heb gewandeld. Zeker weet ik dat niet want de sneeuw verborg veel. De naam maakte me echter nieuwsgierig. Het is niet zo dat met die keutels de hopen van de Konikpaarden werden bedoeld of een andere verzameling excrementen. Nee, de *Keutels* waarvan hier sprake waren... zwervers. De landlopers die vroeger onderdak kregen in de zogenaamde *Weldadigheidsinstelling Merksplas*, Merksplas-Kolonie. Het is maar zeer de vraag of het er daar zo weldadig aan toe ging want het was zonder meer een strafinrichting. Hoe dan ook, Merksplas ligt hier dichtbij en het Keutelpad heeft een eigen geschiedenis die met deze landlopers is verbonden. Volgens de negentiende-eeuwse wet was een landloper een persoon die geen beroep had en geen vaste verblijf- of woonplaats. Evenmin als duidelijke middelen van bestaan. Landlopers zijn van alle tijden en van alle landen. Vooral in de middeleeuwen was landloperij een bekend verschijnsel op het platteland. Het was meestal schrijnende, uitzichtloze armoede die mensen ertoe dreef om rond te zwerven op zoek naar tijdelijk werk, onderdak en een boterham. Het vinden van werk wilde nog wel eens lukken. Vooral in de zomer waren de zwervers bij de boeren als goedkope werkkraacht welkom. Sommigen onder hen keerden zelfs zo regelmatig terug naar dezelfde plaatsen dat ze bekenden werden. Algemeen waren landlopers en bedelaars niet geliefd. Ze werden nogal eens zonder verdere aanwijzingen verdacht van crimineel gedrag. Vooral in de negentiende eeuw werd hun aanwezigheid niet geduld en werd hun manier van leven afgekeurd. Zeker door degenen die het veel beter hadden. Die laaf van de bevolking had het bovendien voor het zeggen en zo kwam er een wettelijk verbod op landloperij en bedelarij. Die twee begrippen werden om het simpel te houden zonder meer op een hoopje gegooid. Zo gebeurde het wel dat die mensen terecht kwamen in gevangenissen, werkkampen of andere strafinrichtingen. Zoals in Wortel of in Merksplas.

De Keutels waren dus merendeels ongevaarlijke landlopers, die tijdens de dag op het veld onder bewaking mochten (of moesten?) werken. Het gebeurde wel eens dat van zodra zij wat geld hadden verdiend, gingen lopen. Om enkele dagen later totaal berooid terug te keren. Die ontsnappingsroute liep, grosso modo, langs het nu uitgezette Keutelpad. Er is hier ook een *Ossenstraat* te vinden. Die straat, die er nu heel gewoontjes uitziet,

heeft alweer veel te maken met de Keutels. Vroeger was dit de verbindingsweg tussen Beerse en de kolonie van Merksplas. Het transport van alle materialen ging via deze weg. In 1882 kreeg de kolonie toestemming om een „ijzeren weg“ aan te leggen. De wagons werden toen getrokken door ossen. Daarmee is de straatnaam verklaard. Later werden paarden gebruikt en uiteindelijk kwam er een stoomlocomotief. Het laden en lossen van deze treinen gebeurde vaak door Keutels. Goedkopere werkkrachten waren er allicht niet te vinden.

Smout slaan

Aan het einde van de tocht liep het traject langs een molen. Heel prozaïsch wordt hij *Stenen Molen* genoemd. Wat hij ook is: een stenen bovenkruier. Die werd gebouwd in 1861-1862 om een houten staak-of standaardmolen te vervangen die hier in 1861 afbrandde. Wind- en watermolens waren vroeger de industriële motoren. In tegenstelling met wat soms gedacht wordt, werden de molens niet enkel gebruikt om graan te malen maar ook

Mooi toch? De Stenen Molen in Rijkevorsel

voor allerlei andere processen waar nogal wat mechanische arbeid aan te pas kwam. In dit geval wordt vermeld dat op het molen-domein aan De Potbergen sedert 1847 ook smout geslagen werd in een binnenrosmolen. Dat „smout“ was olie die uit zaden werd geperst door ze te slaan. Niet zelden werd dat soort molen dan ook bedacht met een naam als „stampkot“ of iets van die strekking. Het kabaal moet verschrikkelijk geweest zijn en de meesten van die molenaars werden doof. Gehoorschade is geen moderne kwaal. Een rosmolen is er eentje die in beweging werd gebracht door een paard dat alsmaar hetzelfde rondje liep.

In deze molen werd effectief gemalen tot ongeveer 1960. Vanaf 1966 tot 1981 werd in de molen een café en discotheek uitgebaat. Guy De Pré, die nu bekend is van radio- en tv draaide voor het eerst plaatjes beneden in de molen. De beltmolen werd in 1993 geklasseerd als beschermd monument. In 1996 kocht de gemeente Rijkevorsel het geheel. Na veertig jaar stilstand en verval werd de molen tussen 2000 en 2001 door de Nederlandse molenbouwer Adriaens opnieuw tot een maalvaardige graanwindmolen gerestaureerd. De voet van de molenbelt ligt op 28 meter boven de zeespiegel. Bij de Potbergen, niet ver van de waterscheiding tussen Maas en Schelde.

Een bijzonderheid van deze molen is het groot aantal raampjes in de molenromp en de drie deuren die uitgeven op de molenbelt. Doorgaans zijn er slechts twee deuren. Denk vooral niet te licht over een inrichting zoals deze molen. De molenkap is, bijvoorbeeld, 15 ton zwaar! Om die kap te kruien (naar de wind te zetten) steunt ze op een nogal uitzonderlijk Engels gietijzeren kruiwerk. In de belt staat ook een dieselmotor uit 1950. Een Engelse Blackstone uit Stamford, voor wie het wat zegt.

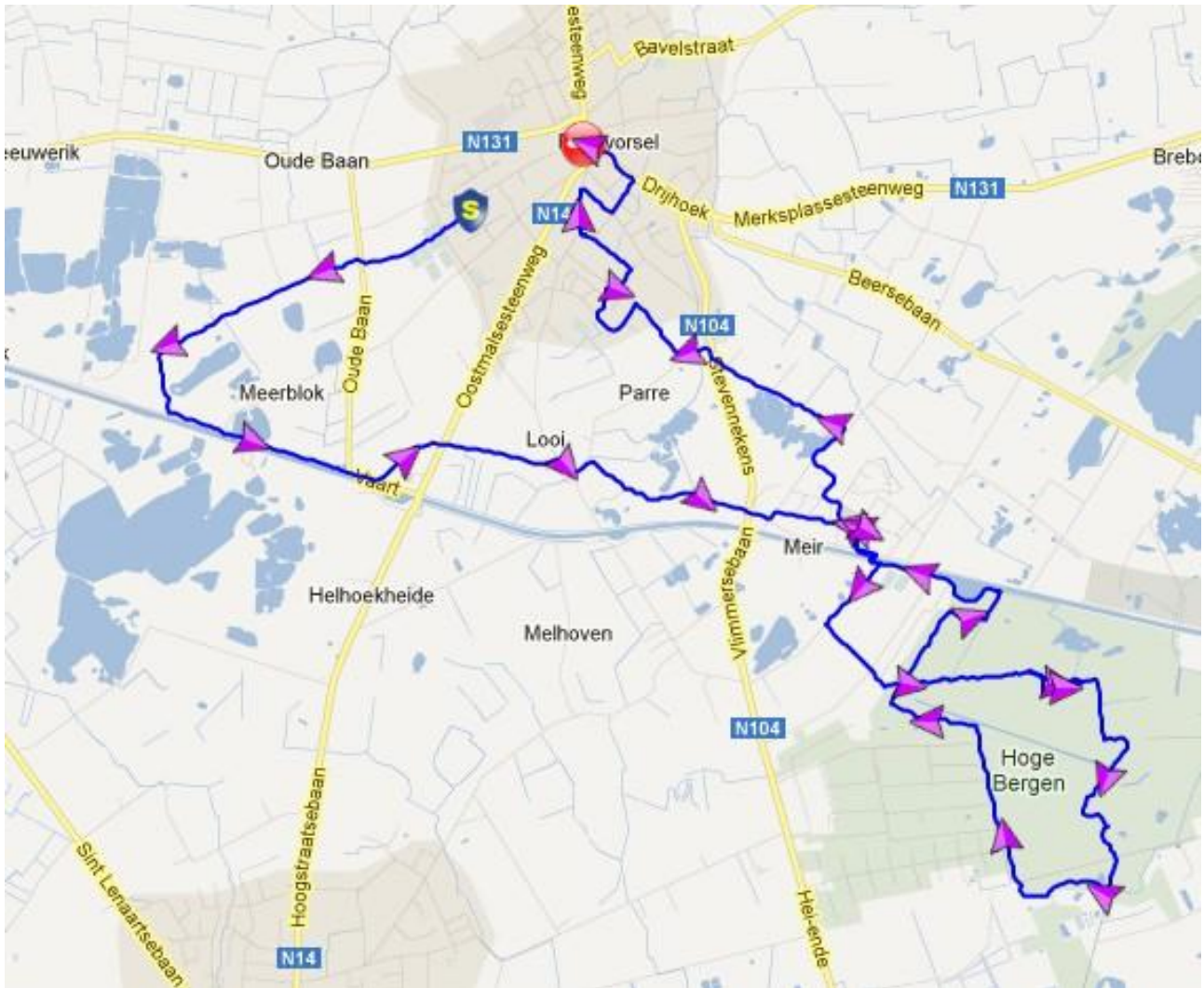
Sinds de molen weer werkt, hebben de vrijwillige Rijkevorselse molenaars reeds 18 ton tarwe gemalen. Rond de 20 000 personen, waaronder bezoekers uit zowat alle continenten, bezochten tot nu toe de molen. De wieken draaiden reeds 310 000 omwentelingen.

Wie schrijft die blijft, wie blijft die schrijft

Louis Van den Bergh werd op 18 juni 1920 in Rijkevorsel Centrum geboren. Hij groeide op in Sint-Jozef.

Het zegt je niets? Misschien wel als ik er bij vermeld dat de man bekend staat onder zijn pseudoniem *Aster Berkhof*. Of deze schrijver ook voor mijn buitenlandse lezertjes bekend is, dat kan ik niet inschatten. In elk geval werd zijn werk vertaald in, onder andere, het Duits, Engels, Frans en nog een sloot meer talen. Sommige van zijn boeken dienden als

scenario voor een musical of voor een tv-reeks. Zo is alvast de roman „*Veel geluk, professor*“ bekend in heel Vlaanderen door de gelijknamige tv-serie. Nog maar een paar jaar geleden heeft hij zijn 101e boek gepubliceerd! Tijdens zijn rijkgevulde carrière heeft hij ongeveer alle denkbare literaire genres beoefend. Van humor over psychologische romans tot detectives. Berkhof bereisde de hele wereld en ook daarover schreef hij. Je moet al ver reiken om de literatuur zo te verrijken...

© 2013
Michel Christiaens